

Jelenia Góra, dn. 10 lipca 2022 r.

Dr hab. Melania Bąk, prof. UEW
Katedra Finansów i Rachunkowości
Wydział Ekonomii i Finansów
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Olgi Grzybek

**pt. *Wpływ polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych
na ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa***

napisanej pod kierunkiem naukowym

prof. dr hab. Haliny Buk (promotor)
oraz dr hab. Ewy Wandy Maruszewskiej, prof. UEK (promotor pomocniczy)

Uwagi wstępne

Podstawą formalną do napisania recenzji są:

- 1) Pismo Przewodniczącego Komitetu Naukowego Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach Prof. dr hab. Grzegorza Kończaka z prośbą o zrecenzowanie pracy doktorskiej mgr Olgi Grzybek pt. *Wpływ polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych na ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa*.
- 2) Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65, poz. 595 z późn.zm.).

Przewód doktorski jest przeprowadzany w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse.

Ogólna bibliograficzna charakterystyka pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i zakończenia oraz bibliografii i stosownych spisów (rysunków, tabel, wykresów). Objętość pracy obejmuje 233 strony (z załącznikiem). Rozważania naukowe i wyniki badań zostały ujęte w 30 tabelach oraz zilustrowane na 12 rysunkach i 9 wykresach. Dołączono 1 załącznik stanowiący instrukcję analizy treści i kodowania indeksu ujawnień. Zestawienie bibliograficzne obejmuje łącznie 365 pozycji, w szczególności 353 pozycje zaklasyfikowane do bibliografii (w tym 228 pozycji anglojęzycznych, co stanowi aż 65% powołań bibliograficznych), 12 aktów prawnych i standardów rachunkowości.

Ocena problemu badawczego, celów oraz hipotez badawczych

Polityka rachunkowości jako istotny człon rachunkowości stanowi tzw. łącznik między praktyką a nauką (teorią) rachunkowości. Funkcjonuje w oparciu o międzynarodowe i krajowe uregulowania prawne, które powinny być opracowane na podstawie naukowego (teoretycznego) instrumentarium rachunkowości, przy jednoczesnym odniesieniu do rozwiązywania praktycznych problemów. Na mikropolitykę rachunkowości przedsiębiorstwa składają się jednocześnie zasady rachunkowości: uniwersalne, nadrzędne i szczegółowe (np. zasady wyceny aktywów). Uniwersalne i nadrzędne zasady muszą być przestrzegane zgodnie z obowiązującymi uregulowaniami prawa i teorią rachunkowości. Natomiast szczegółowe zasady rachunkowości dodatkowo wymagają indywidualnego podejścia (stosowanie prawa wyboru), pozwalają na przedmiotowe objaśnienie przyjętej polityki rachunkowości w jednostce, z możliwością uwzględnienia jej specyfiki działalności i przyjętej strategii przedsiębiorstwa realizowanej za pomocą modelu biznesu. Dlatego klasyfikacja, grupowanie, wycena, prezentacja i ujawnianie poszczególnych składników majątkowych przedsiębiorstwa powinno być dostosowane do jego potrzeb informacyjnych i oczekiwań interesariuszy. Zastosowanie polityki rachunkowości i jej skutki dla przedsiębiorstwa wciąż podlegają licznym badaniom naukowym z różnych perspektyw, np. kosztów prac rozwojowych czy decyzji inwestorów.

Za przedmiot badań Autorka wybrała wartości niematerialne przedsiębiorstwa (stanowiące część zasobów niematerialnych), podlegające polityce rachunkowości, czyli uregulowaniom prawa bilansowego i standardom rachunkowości. Jako uzasadnienie tego wyboru Autorka podaje następujące argumenty (s. 7):

- 1) ich znacząca rola w działalności współczesnych przedsiębiorstw,
- 2) ograniczenia w ujęciu w rachunkowości i w raportowaniu zasobów niematerialnych, które przyczyniają się do powstania asymetrii informacji między zarządem a inwestorami. „Fakt ten powoduje, że w obszarze raportowania wartości niematerialnych polityka rachunkowości może być szczególnie silnym sygnałem o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa.”

W mojej opinii argumenty te są zasadne dla zasobów niematerialnych, ale niekoniecznie są słuszne dla wartości niematerialnych, np. w niektórych branżach wartości niematerialne nie są dominującymi pozycjami bilansowymi. W drugim argumentcie zauważam pewien przeskok myślowy, który należałoby doprecyzować.

Autorka podkreśla, że aktualnie międzynarodowa dyskusja naukowa skupia się na pożądanym zmianach makropolityki rachunkowości w zakresie zasobów niematerialnych nieuwzględnianych w rachunkowości (sprawozdawczości), co znajduje odzwierciedlenie w zidentyfikowanych badaniach zarówno praktyków, jak i teoretyków rachunkowości. Natomiast mikropolityka rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych stanowi mniej eksploatowany obszar badawczy, wyjątkiem są badania dotyczące nakładów na prace rozwojowe. W badaniach przeważnie pomija się kwestie wyborów mikropolityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych (s. 6). Jest to zaskakujące zdaniem Autorki, zważywszy na to, że w literaturze przedmiotu podkreśla się nieporównywalność sprawozdań finansowych wynikającą z zastosowania różnych rozwiązań w polityce rachunkowości przedsiębiorstw, nawet tych sprawozdań sporządzanych według jednolitych standardów rachunkowości.

Mgr Olga Grzybek dostrzegła w obszarze polityki rachunkowości lukę badawczą, która dotyczy problemu wyborów polityki rachunkowości kształtującej treści ujawniane w sprawozdaniu finansowym, ale niekoniecznie kształtującej ocenę sytuacji finansowej dokonaną przez inwestorów na podstawie tego sprawozdania. Problem badawczy dotyczy wpływu polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych na ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Podjęty problem badawczy, moim zdaniem, jest istotny i ważny m.in. dlatego, że: 1) polityka rachunkowości w przedsiębiorstwie nie zawsze i nie w pełni jest stosowana

zgodnie z obowiązującymi wymogami prawnymi, co przyczynia się do niedoskonałości ujawnianych informacji, 2) dostosowanie instrumentarium polityki rachunkowości do potrzeb przedsiębiorstwa przyczynia się do tendencyjnego kształtowania informacji sprawozdawczych, 3) skorelowanie wpływu polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych z oceną sytuacji finansowej podmiotów.

Jest to aktualny problem badawczy, zarówno z punktu widzenia naukowego rachunkowości, jak i praktycznego. Dlatego wybór tematu rozprawy należy uznać za trafny i ważny, dotyczący istotnego i jeszcze niedostatecznie poznanego obszaru badawczego, o czym świadczą liczne pozycje literaturowe i podjęte w nich rozważania naukowe i praktyczne.

Pewnym mankamentem wstępu rozprawy doktorskiej jest brak jednoznacznie sformułowanego problemu badawczego, przedmiotu i podmiotu badań naukowych. Wyjaśnienia odnoszące się do terminu „wartości niematerialne” można odszukać dopiero na s. 21, s. 26 i s. 34.

Celem głównym rozprawy doktorskiej mgr Olgi Grzybek jest „zbadanie wpływu polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych na ocenę sytuacji finansowej podmiotów notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie”. W odniesieniu do problemu badawczego została sformułowana główna hipoteza badawcza pracy, która brzmi następująco: „polityka rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych kształtuje ocenę sytuacji finansowej podmiotów gospodarczych dokonywaną przez inwestorów”.

Mgr Olga Grzybek wyróżniła cele szczegółowe, które zostały uznane jako niezbędne do realizacji celu głównego i weryfikacji głównej hipotezy badawczej:

1. „Określenie zakresu wartości niematerialnych w rachunkowości na tle zasobów niematerialnych we współczesnej gospodarce.
2. Zidentyfikowanie instrumentów polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych.
3. Wskazanie teoretycznych koncepcji uzasadniających relację między polityką rachunkowości a oceną sytuacji finansowej przedsiębiorstwa.
4. Zbadanie praktyki kształtowania polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych przez podmioty notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.
5. Empiryczna weryfikacja wpływu polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych na ocenę sytuacji finansowej podmiotów notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.”

Celom szczegółowym zostały przyporządkowane szczegółowe hipotezy badawcze:

1. „Zakres zasobów niematerialnych rozpoznawalnych w rachunkowości jest znacznie ograniczony z powodu ich specyficznej natury, trudnej do odzwierciedlenia przy zachowaniu rzetelnego pomiaru, stanowiącego fundament rachunkowości.
2. Mimo istotnych ograniczeń prawnych, podmioty gospodarcze dysponują szerokim instrumentarium rozwiązań rachunkowości, kształtujących informacje sprawozdawcze o wartościach niematerialnych.
3. W warunkach asymetrii informacji wybory polityki rachunkowości mogą stanowić sygnał o sytuacji finansowej podmiotu raportującego.
4. Raportowane informacje o wartościach niematerialnych są niepełne, stwarzając warunki do interpretowania sytuacji finansowej podmiotu przez pryzmat jego polityki rachunkowości.
5. Rozwiązania polityki rachunkowości wpływają na ocenę sytuacji finansowej podmiotów notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, co znajduje swoje odzwierciedlenie w ich wycenie rynkowej.”

Ponadto, w części empirycznej rozprawy doktorskiej (rozdział piąty) Autorka sformułowała trzy hipotezy statystyczne, będące rozwinięciem piątej szczegółowej hipotezy badawczej:

1. Przydatność informacji sprawozdawczych dla wyceny rynkowej jest zróżnicowana w zależności od charakteru stosowanej polityki rachunkowości (konserwatywnej vs. agresywnej).
2. Przydatność informacji sprawozdawczych o wartościach niematerialnych dla wyceny rynkowej jest zróżnicowana w zależności od charakteru stosowanej polityki rachunkowości (konserwatywnej vs. agresywnej).
3. Memoriałowa część wyniku finansowego związana z wyceną wartości niematerialnych nie jest przydatna dla wyceny rynkowej.

Główny cel badawczy i cele szczegółowe rozprawy zostały sformułowane jednoznacznie. Hipoteza główna oraz hipotezy szczegółowe są kompatybilne z wyznaczonymi celami badawczymi, są logiczne i sformułowane w sposób nie budzący zastrzeżeń.

Treść rozważań zawartych w rozprawie została podporządkowana realizacji głównego celu badawczego i celów szczegółowych, weryfikacji hipotezy głównej i hipotez szczegółowych oraz hipotez statystycznych.

Ocena wykorzystanych metod badawczych

Weryfikacji hipotez dokonano przy wykorzystaniu właściwych i dobrze dobranych metod badawczych. We wstępie rozprawy doktorskiej zostały wyróżnione następujące metody badawcze: przegląd i krytyczna analiza literatury przedmiotu, analiza porównawcza polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości, analiza treści sprawozdań finansowych, metoda hipotetyczno-dedukcyjna (rozdział trzeci) oraz metody ilościowe, przede wszystkim związane z analizą regresji wielorakiej. Moim zdaniem, Autorka nie wyróżniła wszystkich metod, które zostały wykorzystane w pracy, np.: w części teoretycznej zastosowano metody indukcji, syntezy i dedukcji, a w części empirycznej model Ohlsona, test Kruskala-Wallisa.

W rozdziale czwartym badaniu poddane zostały skonsolidowane sprawozdania finansowe za 2018 r. podmiotów notowanych na GPW w Warszawie. Dokonano analizy opisowej rozwiązań polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych. W rozdziale piątym empiryczna weryfikacja została przeprowadzona w nurcie badań przydatności informacji dla wyceny rynkowej (*value-relevance*). Zastosowano jeden z modeli objaśniający rynkową wartość przedsiębiorstwa – model Ohlsona, wprowadzając trzy adaptacje modelu odnoszące się do wyróżnionych trzech hipotez statystycznych. Badania przeprowadzono za pomocą liniowego modelu regresji wielorakiej szacowanej metodą najmniejszych kwadratów. Do analizy danych wykorzystano niekomercyjny program R.

Autorka rozprawy wykazała się umiejętnością doboru metod, jak i ich zastosowania, co pozwoliło ostatecznie na sformułowanie wniosków końcowych i rozwiązanie problemu badawczego oraz osiągnięcie celów badawczych i zweryfikowanie hipotez.

Ocena merytoryczna rozprawy

Recenzowana dysertacja składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i zakończenia. Układ pracy jest poprawny i logiczny. W pracy wyróżniono dwa wymiary: teoretyczny i empiryczny. Część teoretyczna pracy jest zawarta w rozdziałach 1, 2 i 3, natomiast część empiryczna to rozdziały 4 i 5.

Rozprawa została przygotowana w oparciu o dobrze dobraną zagraniczną i polską bibliografię dotyczącą analizowanego problemu oraz obowiązujące akty prawne i standardy rachunkowości. Z punktu widzenia specyfiki przedmiotu badań szczególnie ważna jest krytycz-

na analiza literatury, która pozwala odnieść się do przeprowadzonych wcześniej badań przez innych naukowców w tym zakresie.

W *pierwszym rozdziale pracy* (s. 11-51) zostały zaprezentowane zasoby niematerialne z perspektywy współczesnej gospodarki oraz dylematów rachunkowości. Autorka przedstawiła specyfikę i znaczenie zasobów niematerialnych w gospodarce opartej na wiedzy, uwzględniając zasobową teorię przedsiębiorstwa. Odniosła się również do chaosu terminologicznego panującego w stosunku do zasobów niematerialnych, który jest konsekwencją ich interpretacji przez wielu autorów należących do różnych dyscyplin i środowisk.

W tej części pracy Autorka nieprecyzyjnie określa swoje stanowisko w kwestii istoty i terminologii zasobów niematerialnych w ujęciu rachunkowości. Stwierdza, że „Na potrzeby rachunkowości przydatny jest podział dwustopniowy, który lepiej pasuje do natury zasobów niematerialnych przedsiębiorstw i uwzględnia aspekt pozostawania zasobu i kapitału w przedsiębiorstwie lub ich utraty w związku z odejściem pracownika” (s. 23). Co oznacza „podział dwustopniowy”? Dlaczego zasoby niematerialne (czy wszystkie?, np. marka produktu) są tak silnie skorelowane z odejściem pracownika? Ponadto Autorka odnosi się tylko do kryterium sprawowania kontroli (rys. 2), czy nie można dla zasobów niematerialnych rozważać także innych kryteriów?

Następnie mgr Olga Grzybek ustosunkowała się do części zasobów niematerialnych, czyli wartości niematerialnych podlegających międzynarodowym i polskim regulacjom rachunkowości. Analiza wartości niematerialnych dotyczy m.in. cech charakterystycznych, kryteriów klasyfikujących, wyceny początkowej i bilansowej. W treści rozdziału pierwszego wybrzmiały również ograniczenia rachunkowości w kwestii wyceny i ujawniania w odniesieniu do zasobów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości, które w znacznym stopniu współtworzą wartość rynkową współczesnego przedsiębiorstwa ukierunkowanego na wiedzę i informację.

Zaletą pierwszego rozdziału dysertacji jest uporządkowana i krytyczna analiza osadzona w literaturze przedmiotu oraz międzynarodowych i polskich regulacjach rachunkowości.

W *drugim rozdziale pracy* (s. 52-90) przedstawiono zakres i instrumentarium polityki rachunkowości dotyczące wartości niematerialnych, w szczególności obejmujące teoretyczny i prawny charakter polityki rachunkowości, dylematy makropolityki rachunkowości wartości niematerialnych, instrumentarium mikropolityki rachunkowości wartości niematerialnych oraz zagadnienia dotyczące wyceny (początkowej i bilansowej) wartości niematerialnych rozumianej jako instrument mikropolityki rachunkowości. Analiza treści zawartych w rozdziale drugim pozwoliła na wyartykułowanie przede mną pewnych wątpliwości (pod dyskusję) odnoszących się do polityki rachunkowości:

1. Autorska propozycja występowania zależności między polityką rachunkowości a zasadami rachunkowości wydaje się niespójna (rys. 5), ponieważ zasady rachunkowości (nadrzędne) są istotną częścią polityki rachunkowości. Należy ich przestrzegać równolegle z zasadami szczegółowymi, opartymi na tzw. „prawie wyboru” określonych zasad, reguł, praktyk i metod, możliwych do zastosowania zgodnie z uregulowaniami prawa bilansowego i standardami rachunkowości, które bezpośrednio powołują się na zasady nadrzędne.

Zaproponowaną definicję polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych (s. 58) można uznać za poprawną, pod warunkiem, że sformułowanie „w granicach prawa” będzie obejmowało również przestrzeganie nadrzędnych zasad rachunkowości (np. zasady rzetelnego i wiernego obrazu).

2. Czy „rachunkowość kreatywna”, „rachunkowość agresywna” oraz „zarządzanie wynikiem” to terminy pokrewne lub bliskoznaczne do terminu „polityka rachunkowości”? (s. 61). Czy nie są to raczej terminy określające stosowanie tendencyjnej polityki rachunkowości (konserwatywnej lub agresywnej) w ramach rachunkowości? Decyzje

podejmowane w kontekście polityki rachunkowości mogą dotyczyć kształtowania składników w różnych obszarach działalności, np. wynikowej. Dlatego można zaobserwować wzajemną relację między polityką rachunkowości a zarządzaniem wynikiem. Podsumowując, czy nie lepiej między wyróżnionymi terminami poszukiwać wzajemnych zależności (w tym punktów stykowych) niż uznawać je za terminy pokrewne lub bliskoznaczne? Ponadto dowód na to, że agresywna polityka rachunkowości nie jest tożsama z agresywną rachunkowości Autorka pracy wyjaśniła na s. 89.

3. Nieuzasadnione odniesienie do rozważań o przymiotnikowości rachunkowości (s. 64). Zaletą tej części pracy jest szczegółowe podejście do:

- 1) wyróżnienia dylematów makropolityki rachunkowości wartości niematerialnych: a) rozbieżność między wartością księgową a rynkową wynikającą z niemożliwości ujawniania zasobów niematerialnych w systemie rachunkowości ze względu na brak odpowiednich uregulowań prawnych (np. znaczna część zasobów niematerialnych nie spełnia warunków aktywowania, aby uznać je za wartości niematerialne), b) odmienne traktowanie wartości niematerialnych nabytych i wewnętrznie wytworzonych (rygorystyczne warunki dla nakładów na prace rozwojowe), c) słuszność przesłanek wprowadzających ograniczenia w różnym traktowaniu zasobów niematerialnych i wartości niematerialnych (np. problemy z pomiarem), d) postulaty równego traktowania wartości niematerialnych nabytych i wewnętrznie wytworzonych, e) w jaki sposób ujawniać informacje o zasobach niematerialnych?,
- 2) określenia elementów polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych (rys. 7), ich scharakteryzowania i porównania na podstawie ustawy o rachunkowości (UoR) i MSR,
- 3) analizy zagadnień dotyczących wyceny (początkowej i bilansowej) wartości niematerialnych (w tym wartości firmy, kosztów prac rozwojowych) jako instrumentu polityki rachunkowości,
- 4) analizy porównawczej na podstawie UoR i MSR 38 zagadnień dotyczących wartości niematerialnych (np. model wyceny, okres ekonomicznej użyteczności, metody amortyzacji), mających wpływ na kształtowanie polityki rachunkowości.

Wstępem do dalszych badań w dysertacji jest odwołanie się Autorki do cech charakterystycznych dla konserwatywnej i agresywnej polityki rachunkowości, co zaprezentowano w tab. 9. Wybory dotyczące wyceny wartości niematerialnych wpływają na kształtowanie pozycji bilansowych i wynikowych w sprawozdaniu finansowym, kształtując w ten sposób charakter polityki rachunkowości (konserwatywny lub agresywny).

W treści rozdziału drugiego można wskazać drobne uchybienia: 1) na s. 76 widnieje zapis „wzór bilansu (w załączniku 1)”, który sugeruje, że w załączniku 1 pracy znajduje się wzór bilansu. Prawidłowy zapis „(w załączniku 1 UoR)”; 2) główka tab. 9 powinna podlegać skorygowaniu (proponowane pozycje: wyszczególnienia w zakresie wartości niematerialnych, polityka konserwatywna, polityka agresywna).

Rozdział trzeci pracy (s. 91-118) obejmuje zagadnienia dotyczące potencjalnych mechanizmów kształtowania oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa za pomocą instrumentów polityki rachunkowości. Scharakteryzowano wpływ polityki rachunkowości na jakość informacji sprawozdawczych oraz na wartość wskaźników analizy finansowej (wskazując wzajemne relacje między polityką rachunkowości a analizą finansową). Zidentyfikowano teorie umożliwiające kształtowanie oceny sytuacji finansowej poprzez politykę rachunkowości.

Mgr Olga Grzybek dokonała przeglądu cech jakościowych informacji, na które może mieć wpływ polityka rachunkowości. Zwróciła szczególną uwagę na cechę przydatności informacji (co zostało wyeksponowane w tytule rozdziału piątego i hipotezach statystycznych), która zdaniem Autorki przyczynia się do generowania w rachunkowości informacji dedykowanej konkretnej grupie użytkowników – inwestorom (s. 97).

Za słuszne należy uznać rozróżnienie przez Autorkę użyteczności i przydatności informacji. Jednak w tym miejscu nasuwa się pytanie, którego celem jest doprecyzowanie używania tych pojęć: jaka i dla kogo powinna być informacja – użyteczna i/lub przydatna? W pracy następują odwołania do użyteczności informacji (np. s. 155, 158), szczególnie w części teoretycznej. W rozdziale trzecim przeprowadzono analizę zależności między użytecznością informacji sprawozdania finansowego a wykorzystaniem swobody (w granicach prawa) w kształtowaniu mikropolityki rachunkowości (s. 99). Zaś w rozdziale piątym badania dotyczą przydatności informacji.

Pozytywnie oceniam zastosowanie metody hipotetyczno-dedukcyjnej, która posłużyła Autorce do przeanalizowania rozliczania nakładów na prace rozwojowe według dwóch wariantów: agresywnej polityki rachunkowości (aktywowanie nakładów) i konserwatywnej polityki rachunkowości (obciążanie wyniku finansowego), co zostało zaprezentowane w tab. 10 i 11. Na podstawie tego przykładu można wnioskować, że wybór charakteru polityki rachunkowości wpływa na kształtowanie wielkości sprawozdawczych (m.in. wartości niematerialnych, wyniku finansowego). Przy użyciu hipotetycznych danych ustalono także dla obu rodzajów polityk rachunkowości rentowność kapitału własnego (ROE) oraz wskaźnik ogólnego zadłużenia, co pozwoliło stwierdzić, że kształtowanie wielkości sprawozdawczych (m.in. wartości niematerialnych) poprzez politykę rachunkowości ma wpływ na wielkość wskaźników i analizę finansową przedsiębiorstwa.

Analiza literatury przedmiotu pozwoliła Autorce dysertacji na stwierdzenie, że kształtowanie składników majątkowych ujawnianych w sprawozdaniach przez politykę rachunkowości nie oznacza automatycznie, że zostały ukształtowane również oceny/opinie formułowane przez inwestorów, aczkolwiek przeprowadzone badania potwierdzają, że polityka rachunkowości może być skutecznie wykorzystywana w kształtowaniu osądów przez interesariuszy.

W toku prowadzonych dywagacji o polityce rachunkowości skorelowanej z sytuacją finansową przedsiębiorstwa, uważam za słuszne odwołanie się do teorii. Autorka posłużyła się teorią sygnalizacji w warunkach asymetrii informacji (teoria asymetrii), która pozwala interpretować działania menedżerów związane z wyborem charakteru polityki rachunkowości (konserwatywna czy agresywna). Aczkolwiek odmienne wnioski można sformułować na podstawie teorii rachunkowości (s. 110), np. agresywna polityka rachunkowości umożliwiająca wykazanie większej wartości majątku i wyniku finansowego powinna być oceniane pozytywnie, jednak w rzeczywistości jest inaczej. Natomiast polityka konserwatywna zgodnie z teorią rachunkowości sugeruje dużą niepewność uzyskiwania korzyści ekonomicznych, jest interpretowana w kontekście dobrej sytuacji finansowej. Racjonalni inwestorzy na niedoskonałym rynku w warunkach asymetrii informacji postrzegają politykę rachunkowości jako sygnał o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Godne uwagi jest również spojrzenie na politykę rachunkowości z perspektywy oportunistycznych menedżerów w świetle pozytywnej teorii rachunkowości i teorii agencji oraz błędów poznawczych użytkowników informacji (rozważanych w nurcie behawioralnym rachunkowości).

Mankamenty rozdziału trzeciego: w tytule tab. 11 pojawił się błąd (powinna być konserwatywna polityka rachunkowości); zastrzeżenia do sformułowania tytułu pkt 3.3. Czy polityka rachunkowości jest informacją?, czy może źródłem informacji lub kreatorem informacji? Na s. 118 polityka rachunkowości została określona jako nośnik informacji o sytuacji finansowej.

Część empiryczna dysertacji to badania własne (jakościowe i ilościowe), które zostały przeprowadzone dwuetapowo (rozdział 4 i 5) na podstawie danych pochodzących ze skonsolidowanych sprawozdań finansowych sporządzonych za 2018 r. przez 117 podmiotów notowanych na GPW w Warszawie.

Rozdział czwarty (s. 119-152) zawiera analizę opisową kształtowania polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych zgodnie z jej zakresem określonym w rozdziale

drugim (rys. 7). Badanie obejmuje w szczególności kwestie dotyczące kompletności i porównywalności informacji ujawnianych w analizowanych sprawozdaniach finansowych oraz określenie siły oddziaływania instrumentów polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych na wartości pozycji sprawozdawczych. Moim zdaniem, dobór i charakterystyka próby badawczej są poprawne. Przeprowadzona analiza w ramach wyróżnionych elementów polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych jest prawidłowa, a sformułowane wnioski są logiczne i wynikają z przeprowadzonej analizy. Autorka podkreśla subiektywizm aktywowania kosztów prac rozwojowych jako instrument polityki rachunkowości, kształtujący informacje sprawozdawcze. Przeprowadzona analiza ujawnień obligacyjnych wg MSR 38 pozwoliła wskazać, które ujawnienia są prawidłowo lub gorzej raportowane, które są ogólne lub niekompletne. Pozytywnie oceniam zastosowanie indeksu ujawnień i dołączoną do pracy kompletną instrukcję analizy treści wykorzystaną w badaniu (załącznik 1). Analiza indeksu ujawnień pozwoliła określić, że badane podmioty przeważnie ujawniają 70-75% obligacyjnych informacji o wartościach niematerialnych.

Mgr Olga Grzybek stwierdziła, że ujawniane informacje o wartościach niematerialnych są ogólne, niekompletne, nieprecyzyjne i chaotycznie rozmieszczone w sprawozdaniach finansowych, co ma przełożenie na niską jakość informacji i możliwość rzetelnej oceny sytuacji finansowej przez inwestorów. Porównywalność informacji sprawozdawczych, przy stosowaniu jednolitych standardów rachunkowości, jest zakłócona m.in. przez stosowanie odmiennych zasad obciążania wyniku finansowego odpisami z tytułu utraty wartości. Ponieważ na tej podstawie można wnioskować, że wybory polityki rachunkowości (w warunkach asymetrii informacji i niepełnych informacji w sprawozdaniu finansowym) mogą być odbierane jako informacje o sytuacji finansowej podmiotów, na podstawie których inwestorzy podejmują decyzje, dlatego Autorka uznała, że należy dokonać dalszych badań o charakterze ilościowym.

Mankamenty w tej części pracy, to brak przywołania w tekście tab. 14, ponadto pojawia się w jej tytule i komentarzach odnoszących się do jej wyników termin aktywa niematerialne, który nie został zinterpretowany w stosunku do wartości niematerialnych jako przedmiotu rozprawy doktorskiej.

W piątym rozdziale (s. 153-196) poddano badaniu kwestie związane z wyborami polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych, czy są one interpretowane przez inwestorów giełdowych jako informacja o sytuacji finansowej podmiotów. Weryfikacja została przeprowadzona z perspektywy badań przydatności informacji dla wyceny rynkowej. Boliwem powszechnie uznawanym miernikiem oceny sytuacji finansowej w badaniach rachunkowości jest rynkowa wartość podmiotu. Autorka zaprezentowała koncepcje tych badań oraz wskazała obszary badawcze rachunkowości, w których jest stosowana w oparciu o analizę literatury (głównie anglojęzycznej). Jednocześnie wskazała, że najczęstsze badania w obszarze polityki rachunkowości obejmują prace badawczo-rozwojowe.

Mgr Olga Grzybek ustaliła wskaźnik charakteru polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych w badanej próbie, uwzględniając 6 szczegółowych wyborów polityki rachunkowości, co pozwoliło ustalić, że analizowane podmioty mają tendencję do wybierania umiarkowanie agresywnych kombinacji różnych rozwiązań polityki rachunkowości i jest to zgodne z wynikami uzyskanymi w innych krajach.

Do weryfikacji piątej hipotezy szczegółowej Autorka wyróżniła dodatkowo trzy hipotezy statystyczne. Przyjęła m.in. założenie, że przejawem wpływu polityki rachunkowości na ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstw jest zróżnicowana przydatność informacji sprawozdawczych dla wyceny rynkowej w zależności od charakteru polityki rachunkowości. Autorka do swoich badań zmodyfikowała model Ohlsona, który w połączeniu z trzema hipotezami statystycznymi został przekształcony w model 1, 2 i 3. Adaptacje modelu Ohlsona dotyczą: wprowadzenia zmiennej „charakter polityki rachunkowości”, odnoszącej się do konserwa-

tywnego i agresywnego charakteru polityki rachunkowości w odniesieniu do wartości niematerialnych; wydzielenia z wartości księgowej aktywów netto wartości niematerialnych; wydzielenia kwot pozycji kosztowych odnoszących się do wartości niematerialnych ujętych w rachunku zysków i strat (amortyzacji, odpisów z tytułu utraty wartości).

Badania statystyczne przeprowadzono prawidłowo za pomocą liniowego modelu regresji wielorakiej szacowanego metodą najmniejszych kwadratów, a sformułowane na ich podstawie wnikiwe wnioski pozwoliły Autorce zweryfikować hipotezy statystyczne. Hipoteza 1 częściowo została zweryfikowana pozytywnie w odniesieniu do wyniku finansowego, natomiast w odniesieniu do wartości księgowej aktywów netto wyniki badania nie potwierdzają jej przyjęcia. Hipoteza 2 została w całości zweryfikowana pozytywnie. Jeśli chodzi o hipotezę 3, to w podmiotach stosujących politykę konserwatywną kwoty naliczane memoriałowo nie są przydatne dla wartości rynkowej. Natomiast w podmiotach realizujących politykę agresywną wspomniane kwoty są postrzegane jako zmniejszenie potencjału ekonomicznego. Tak więc, hipoteza 3 nie może być odrzucona dla podmiotów z opcją konserwatywnej polityki rachunkowości. Atutem przeprowadzonych badań ilościowych przez mgr Olę Grzybek jest uwzględnienie charakteru polityki rachunkowości (konserwatywna lub agresywna) oraz odniesienia wyników badań do teorii sygnalizacji, na podstawie której formułowane wnioski stoją w opozycji do teorii rachunkowości. Rozdział piąty postrzegam jako interesujący i ważny z perspektywy realizacji celu głównego pracy.

W zakończeniu pracy (s. 197-202), na podstawie wyników badań, Autorka odniosła się w do określonych celów i hipotez oraz sformułowała wnioski końcowe dotyczące zarówno części teoretycznej, jak i empirycznej pracy. W zakończeniu zawarto również bardzo istotne elementy: określono implikacje dla praktyki, ograniczenia badania oraz przyszłe kierunki badawcze.

Za cenny wkład mgr Olgi Grzybek w badania naukowe nad wpływem polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych na ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa należy uznać:

- 1) kompleksową analizę i oceny badanego zagadnienia oraz dedukcję zarówno w części teoriopoznawczej, jak i empirycznej pracy,
- 2) merytoryczne zaprezentowanie i uporządkowanie kwestii związanych z wartościami niematerialnymi, polityką rachunkowości i jej wpływem na ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa z perspektywy inwestora,
- 3) przeprowadzone wszechstronne badania empiryczne jakościowe i ilościowe (przy użyciu różnych metod badawczych) i sformułowane na ich podstawie poprawne i wnikiwe wnioski.

Przeprowadzone badania naukowe przez Autorkę dysertacji nasuwają pytania (oprócz tych sformułowanych w trakcie opiniowania poszczególnych rozdziałów):

1. Jakie informacje powinny zawierać raporty zasobów niematerialnych, aby ujawniane w nich informacje były użyteczne?
2. Czy nabytą wartość firmy należy zawsze postrzegać jako korzyść dla przedsiębiorstwa?
3. Jaki charakter mają zachowania menedżerów kształtujących konserwatywną i agresywną politykę rachunkowości?

Ocena formalna rozprawy

Rozprawa doktorska pod względem formalnym i edytorskim jest opracowana poprawnie i z należytą starannością. W treści pracy można zauważyć kilka niedociągnięć stylistycznych i interpunkcyjnych oraz edytorskich:

- tytuł rysunku nad rysunkiem, zamiast razem ze źródłem pod rysunkiem,
- tytuły tabel 13 i 16 zbyt długie, zawierają objaśnienia, które powinny zostać ujęte pod tabelą razem ze źródłem,
- brak na s. 139 i s. 146 przypisów do wyróżnionych wzorów, brak wyjaśnienia skrótu „bd” (wykresy 7 i 8) i „nd” (tab. 19).

Na s. 133 pojawiły się powtórzenia fragmentów tekstu „Odnosząc się (...)”. Wykresy 4, 6, 7 i 8 mają powtórzone tytuły nad i pod wykresem. Wyróżnione niedociągnięcia nie wpływają na jakość i ocenę przedłożonej rozprawy. Sporządzone tabele i rysunki, szczególnie w rozdziale piątym pracy są wykonane bardzo starannie i estetycznie, dzięki czemu są czytelne i zrozumiałe. Moim zdaniem, w tego typu opracowaniach, należy zrezygnować z podkreśleń słów/zwrotów (np. s. 37, 38, 41, 74, 75 i in.), które pojawiają się w kilku miejscach pracy, na rzecz pogubienia.

Uwzględniając również bibliograficzną charakterystykę pracy, zamieszczoną na początku recenzji, stwierdzam że praca spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom doktorskim.

Konkluzja

Przedłożona do zaopiniowania praca doktorska jest dobrze przemyślanym i wykonanym opracowaniem naukowym, świadczącym o dojrzałości naukowej Autorki. Podejmuje aktualny i ważny problem badawczy, który wpisuje się w lukę badawczą w zakresie wartości niematerialnych w rachunkowości z perspektywy polityki rachunkowości i oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa.

Uważam, że praca mgr Olgi Grzybek pt. *Wpływ polityki rachunkowości w zakresie wartości niematerialnych na ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa* spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65, poz. 595, art. 13 ust. 1), a przede wszystkim spełnia wymóg rozwiązania problemu naukowego w trakcie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i może stanowić podstawę do nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse. W związku z tym, stawiam wniosek o dopuszczenie recenzowanej rozprawy doktorskiej do publicznej obrony.

Melania Bęlu